

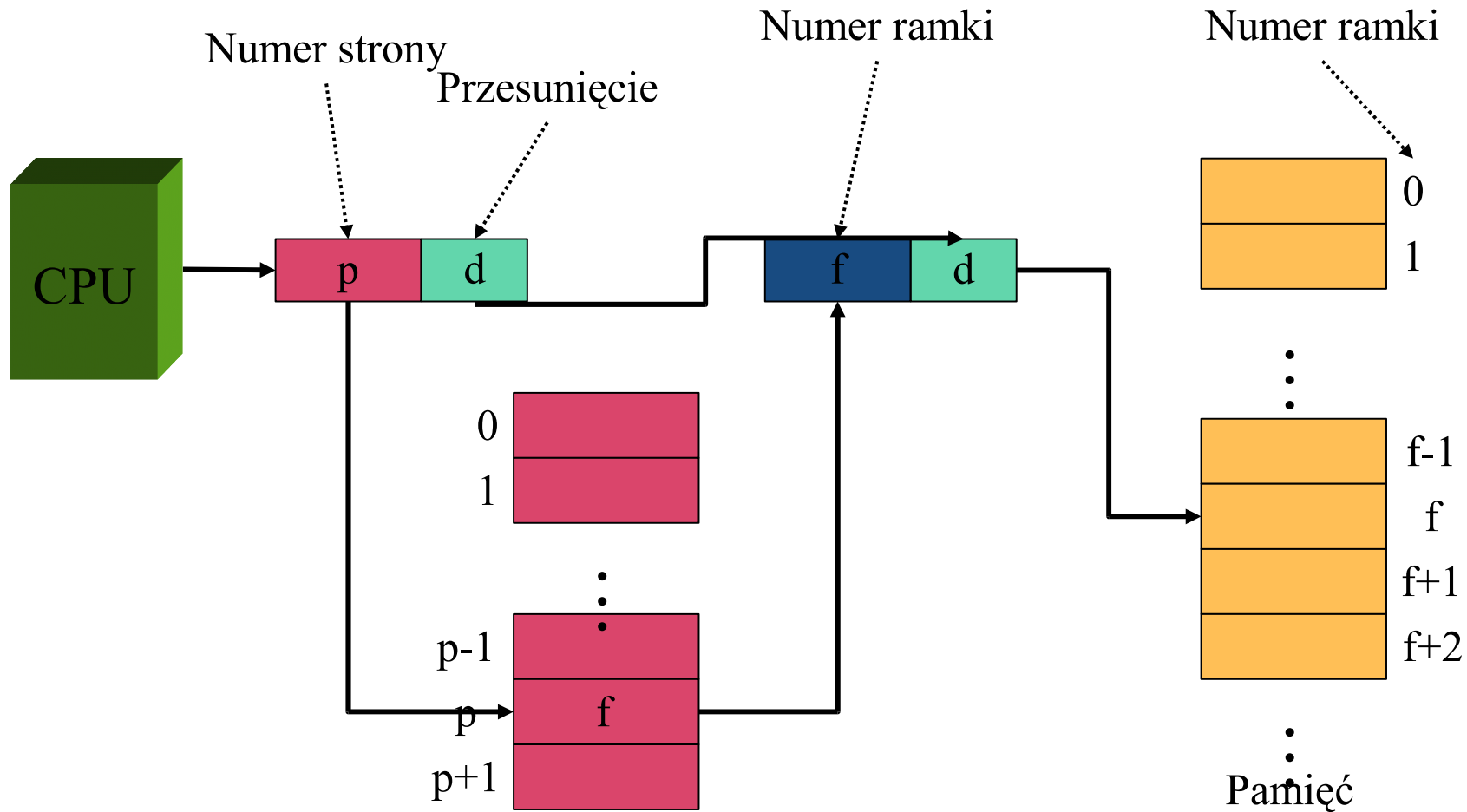
Wykład 8

Pamięć wirtualna

Wprowadzenie

- Podstawowa idea: System operacyjny pozwala na wykorzystanie pamięci o pojemności większej, od zainstalowanej pamięci RAM.
- Obszary logicznej przestrzeni adresowej, do których proces często się odwołuje przechowywane są w pamięci RAM.
- Obszary, do których proces odwołuje się rzadko, na dysku.
- Na dzisiejszym wykładzie skoncentrujemy się na *stronicowaniu na żądanie* (ang. on-demand paging).
- Mechanizm pamięci wirtualnej powinien być ukryty przed procesami użytkownika.
 - Proces “widzi” logiczną przestrzeń adresową od 0 do max_address
 - System operacyjny bez współpracy procesu przesyła dane do oraz z dysku.
- Pamięć wirtualna jest szczególnie przydatna w systemach wieloprogramowych.
 - Podczas gdy proces A jest zablokowany w oczekiwaniu na sprowadzenie danych z dysku, procesor może zostać przydzielony procesowi B.

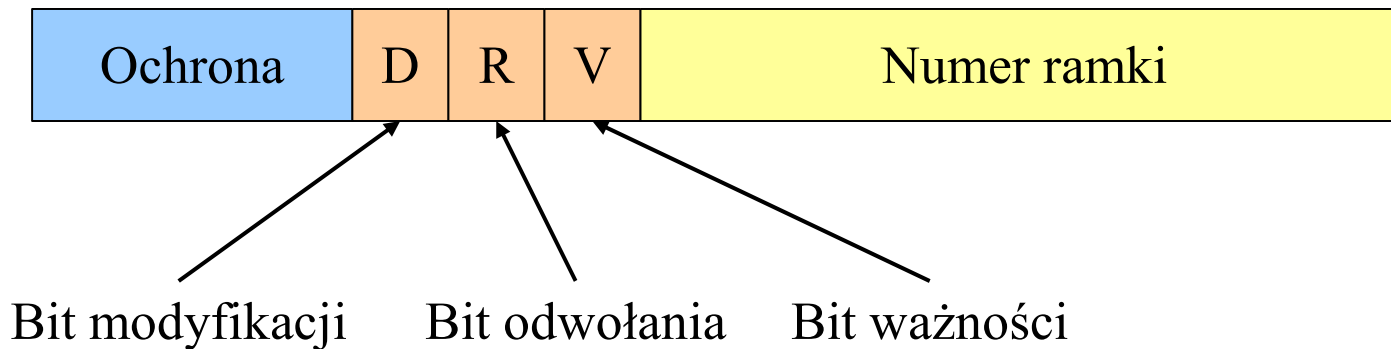
Przypomnienie: Translacja adresu w stronicowaniu

- Idea pamięci wirtualnej:

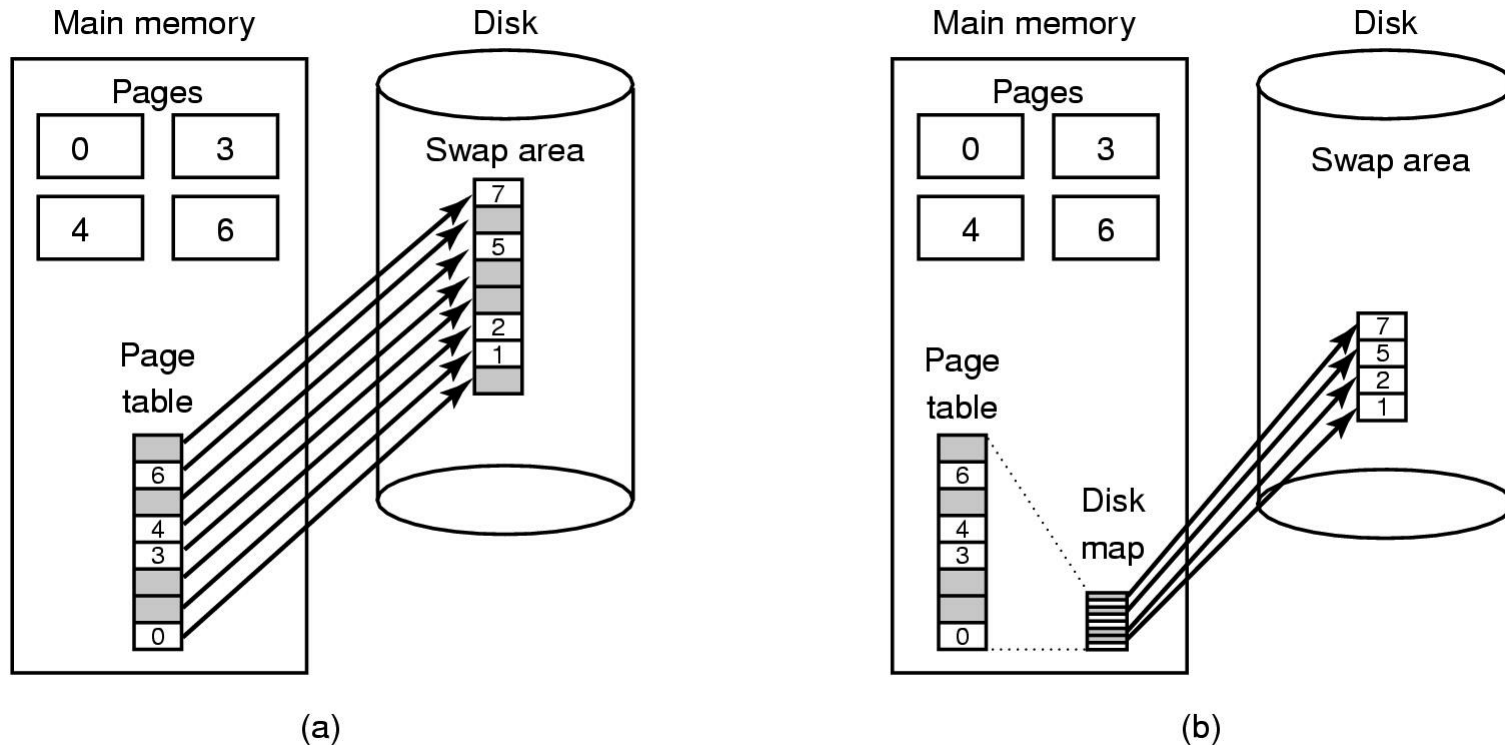
Przechowuj część stron w pamięci RAM, a część na dysku

Format pozycji tablicy stron

- V (ang. Valid) 1-strona jest w pamięci 0 – strony nie ma w pamięci.
 - Jeżeli $V=0$, to próba odwołania do strony generuje wyjątek **błędu strony** (ang. Page fault)
 - Jeżeli $V=0$, to numer ramki jest nieistotny. System operacyjny może w tym miejscu przechować numer bloku dyskowego, w którym zapisano stronę.
- Ochrona: Pozwolenie na zapis i odczyt (ewentualnie wykonanie).
- R (ang. Referenced) automatycznie ustawiany na jeden, jeżeli nastąpi odwołanie do strony.
- D (ang. Dirty) automatycznie ustawiany na jeden, jeżeli strona zostanie zmodyfikowana.
- R i D muszą być zerowane przez system !!!

Przechowywanie stron na dysku

- System operacyjny musi wiedzieć, gdzie znaleźć stronę.
 - (a) Ciągły obszar w przestrzeni wymiany odpowiada logicznej przestrzeni adresowej.
 - (b) Numer ramki w tablicy stron identyfikuje (być może przy pomocy tablicy pomocniczej) numer bloku dyskowego

Obsługa błędu strony ($V==0$)

- Błąd strony jest przerwaniem. Sprzęt musi umożliwiać wznowienie przerwanej instrukcji.
- System operacyjny sprawdza, czy chodzi o błędny adres, błąd ochrony, czy też o stronę której nie ma w pamięci.
 - Błędny adres lub błąd ochrony powoduje przerwanie procesu.
- Jeżeli strony nie ma w pamięci to należy:
 - Uśpić proces.
 - **Znaleźć wolną ramkę** => **O tym więcej za chwilę.**
 - Wczytać stronę z dysku do ramki.
 - Wywołać planistę procesora.
 - Po pomyślnym odczycie strony Zmodyfikować pozycję w tablicy stron (numer ramki, $V=1, D=0, R=0$)
 - Wznowić proces.

Wpływ na wydajność

- Czas dostępu do pamięci RAM: 100 ns.
 - Czas sprowadzenia strony z dysku: 10 ms.
 - Błąd braku strony zwiększa czas dostępu 100 000 razy
-
- Wniosek: Powinniśmy zadbać o to, aby błędy braku stron występowały ***bardzo rzadko.***

Zastępowanie stron (Co robimy, gdy nie ma wolnej ramki)

- Przyjmijmy że procesowi przydzielono k ramek pamięci oraz że wszystkie ramki są już zajęte.
- W takiej sytuacji przy błędzie braku strony musimy wybrać jedną ze stron obecnych w pamięci (*stronę-ofiarę*)
 - Jeżeli ta strona została zmodyfikowana ($D=1$), to należy ją zapisać na dysk.
 - Ramka odpowiadająca wybranej stronie jest zwalniana.
- Problem: jak wybrać stronę-ofiarę ?
 - Zazwyczaj chcemy, aby strony, do których proces się często odwołuje, przebywały na stałe w pamięci.
 - Jak określić “częstość” przy ograniczonych możliwościach sprzętowych ?
- Wybór strony-ofiary jest wykonywany przez algorytm zastępowania stron (ang. page replacement).

Porównanie algorytmów zastępowania stron.

- Kryterium: Minimalizacja liczby błędów stron.
- Dla porównania przyjmijmy, że proces się odwołuje kolejno do stron:

1, 2, 3, 4, 1, 2, 5, 1, 2, 3, 4, 5.

Algorytm FIFO (ang. First In First Out).

- Zastąp stronę, która została sprowadzona jako pierwsza do pamięci. Sprowadzone strony tworzą kolejną kolejkę.

- Kolejność odwołań: 1, 2, 3, 4, 1, 2, 5, 1, 2, 3, 4, 5.

- Jeżeli procesowi przydzielono trzy ramki:

1	1	4	5	
2	2	1	3	9 błędów stron
3	3	2	4	

- Jeżeli procesowi przydzielono cztery ramki:

1	1	5	4	
2	2	1	5	10 błędów stron
3	3	2		
4	4	3		

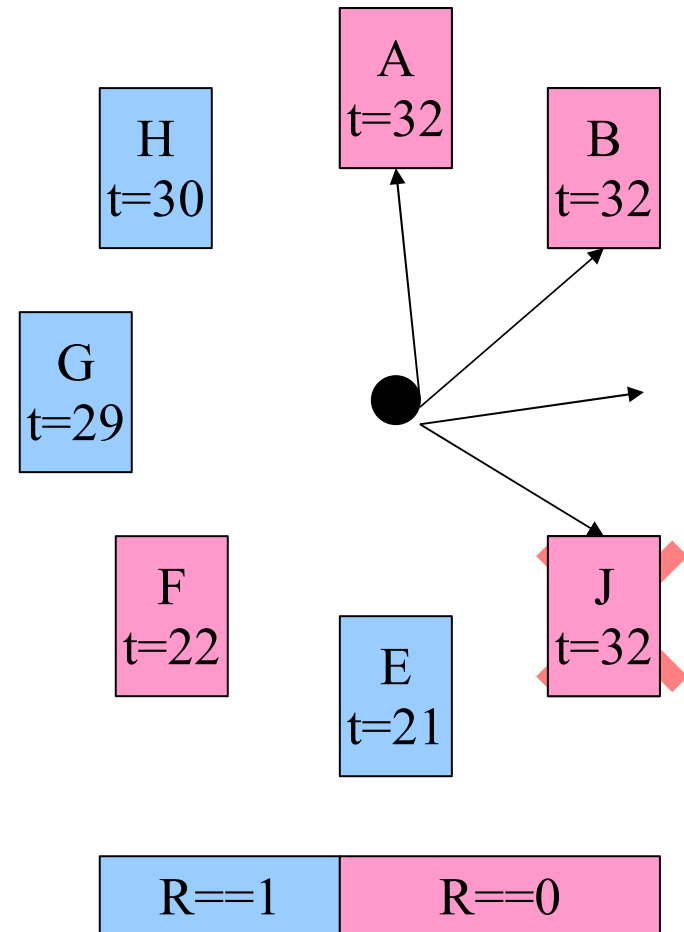
- Anomalia Belady'ego: większa liczba ramek niekoniecznie zmniejsza liczbę błędów stron.

Algorytm drugiej szansy

- Jest to modyfikacja algorytmu FIFO.
- W standardowym algorytmie FIFO wybierana jest pierwsza strona z kolejki.
- W algorytmie drugiej szansy sprawdzany jest bit odniesienia R.
 - Jeżeli $R=0$ (brak odniesienia) to strona jest wybierana na ofiarę.
 - Jeżeli ($R=1$) (odniesienie) to:
 - R ustawiany jest na zero
 - Strona przesunięta jest na koniec kolejki (“otrzymała drugą szansę”).
 - Przechodzimy do kolejnej strony w kolejce.

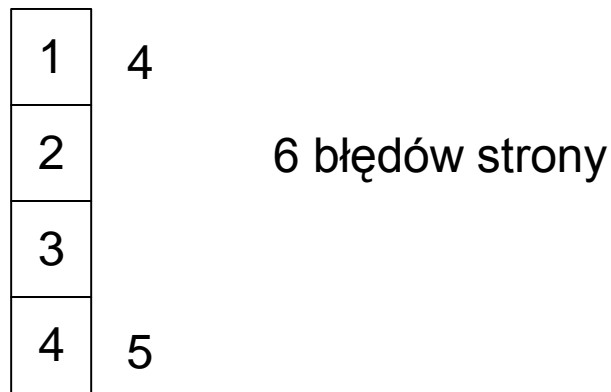
Algorytm zegarowy

- Inne sformułowanie algorytmu drugiej szansy.
- Wskazówka zegara wskazuje na stronę wybraną do zastąpienia.
- W przypadku błędu braku strony:
 - Jeżeli $R==0$ to zastąp tę stronę
 - Jeżeli $R==1$ to ustaw $R==0$ i przesunij dalej wskazówkę.

Algorytm optymalny

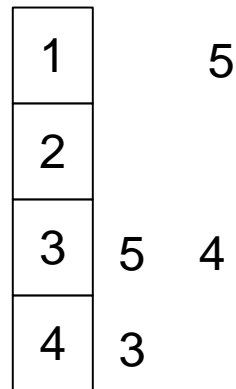
- Zastąp stronę, do której nie będziemy się odwoływać przez najdłuższy czas
- Kolejność odwołań: 1, 2, 3, 4, 1, 2, 5, 1, 2, 3, 4, 5.

- Algorytm niemożliwy do zaimplementowania w praktyce.
- Stosowany do porównywania innych algorytmów.

Algorytm LRU (Least recently used)

- Zastąp tę stronę, która nie była najdłużej używana. Zakładamy, że ta strona nie będzie dalej potrzebna
- Brak anomalii Belady'ego.
- Kolejność odwołań: 1, 2, 3, 4, 1, 2, 5, 1, 2, 3, 4, 5.

- Niezły algorytm, ale nadal trudny do zaimplementowania.
 - Większość systemów ma tylko bity R oraz V.
- W praktyce stosuje się algorytmy przybliżające zasadę LRU.

Symulowanie algorytmu LRU

- Aproksymacja poprzez algorytm NFU (Not Frequently Used).
- Co pewien czas, w procedurze obsługi, przerwania zegarowego system przegląda tablicę stron.
- Dla strony w której $R=1$ zwiększana jest zawartość licznika i R jest ustawiany na zero.
- W ten sposób strony, do których występuje wiele odwołań, charakteryzują się dużą wartością licznika.
- Jako ofiara wybierana jest strona o największej wartości licznika.
- Problem: Strona była często używana 10 sekund temu, obecnie nie jest już używana (Wysoka wartość licznika pozostaje).

Postarzenie (ang. aging)

Referenced this tick	Tick 0	Tick 1	Tick 2	Tick 3	Tick 4
Page 0	10000000	11000000	11100000	01110000	10111000
Page 1	00000000	10000000	01000000	00100000	00010000
Page 2	10000000	01000000	00100000	10010000	01001000
Page 3	00000000	00000000	00000000	10000000	01000000
Page 4	10000000	01000000	10100000	11010000	01101000
Page 5	10000000	11000000	01100000	10110000	11011000

- Idea: Wraz z upływem czasu zmniejszaj wartości liczników.
- Licznik zajmuje 8 bitów.
- W każdym cyklu przesun zawartość wszystkich liczników w prawo (podziel przez dwa).
- Jeżeli było odwołanie to ustaw najstarszy bit na jeden. Zatem algorytm wygląda tak:

```
counter/=2  
if (referenced) counter+=128
```


Pobieranie stron do pamięci

- Pobieranie w momencie wystąpienia błędu braku strony.
- Jeżeli strona jest tylko do odczytu, np. kod programu to możemy wczytać ją z pliku wykonywalnego.
 - Przy starcie procesu żadna strona nie jest w pamięci.
 - Duża liczba błędów strony przy starcie programu.
 - Fragmenty kodu, które nie są wykorzystane, nie zostaną wczytane do pamięci.
- Wczytuj strony grupami.
 - Jeżeli mamy odwołanie do strony a , to prawdopodobne są odwołanie do stron $a+1, a+2, \dots$

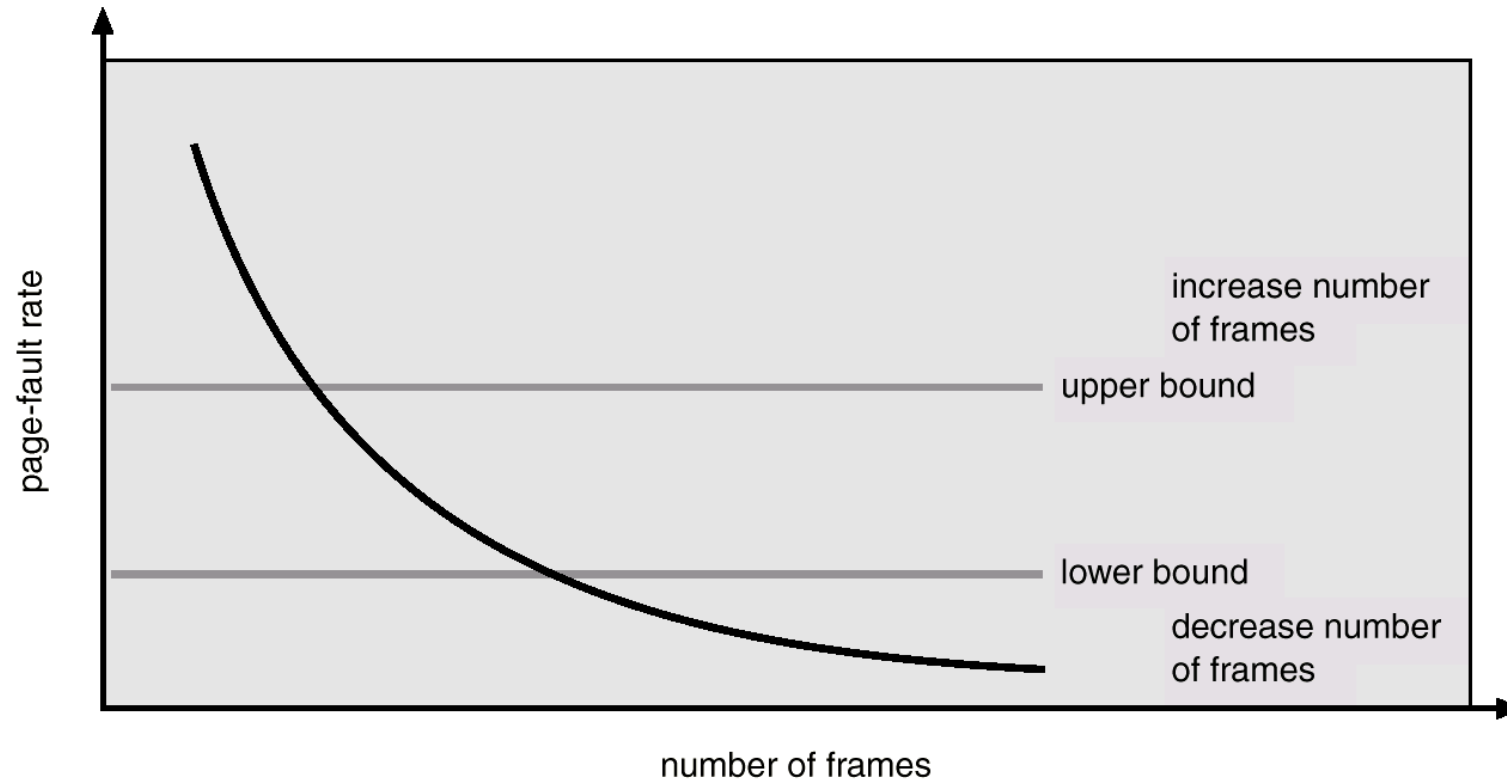
Zapisywanie zmodyfikowanych stron

- Strona zapisywana w momencie jej zastąpienia.
 - Mała liczba zapisów na dysk
 - Algorytm powolny: brak strony powoduje konieczność zapisania strony na dysk i wczytania strony z dysku.
- Strony zapisywane periodycznie w tle.
 - Proces drugoplanowy przegląda strony i zapisuje strony zmodyfikowane ($D=1$), do których ostatnio nie było odwołań.
 - Zapisanie strony powoduje skasowanie bitu D.
 - Proces drugoplanowy może zapisywać strony grupami => większa wydajność operacji dyskowych.

Stronicowanie na żądanie w systemie wieloprogramowym

- Jak dotąd nie uwzględnialiśmy faktu współistnienia wielu procesów
- Zastępowanie stron w systemie wieloprogramowym.
 - Lokalne: strona-ofiara jest wybrana wyłącznie spośród stron procesu.
 - Globalne: strona-ofiara jest wybrana spośród stron wszystkich procesów
- Problem: Jak rozdzielić dostępne ramki pomiędzy procesy
 - Przydziel stałą liczbę ramek: 100 ramek, 5 procesów, przydziel po 20 ramek.
 - Przydziel liczbę ramek proporcjonalną do rozmiaru procesu.

Dynamiczna alokacja ramek

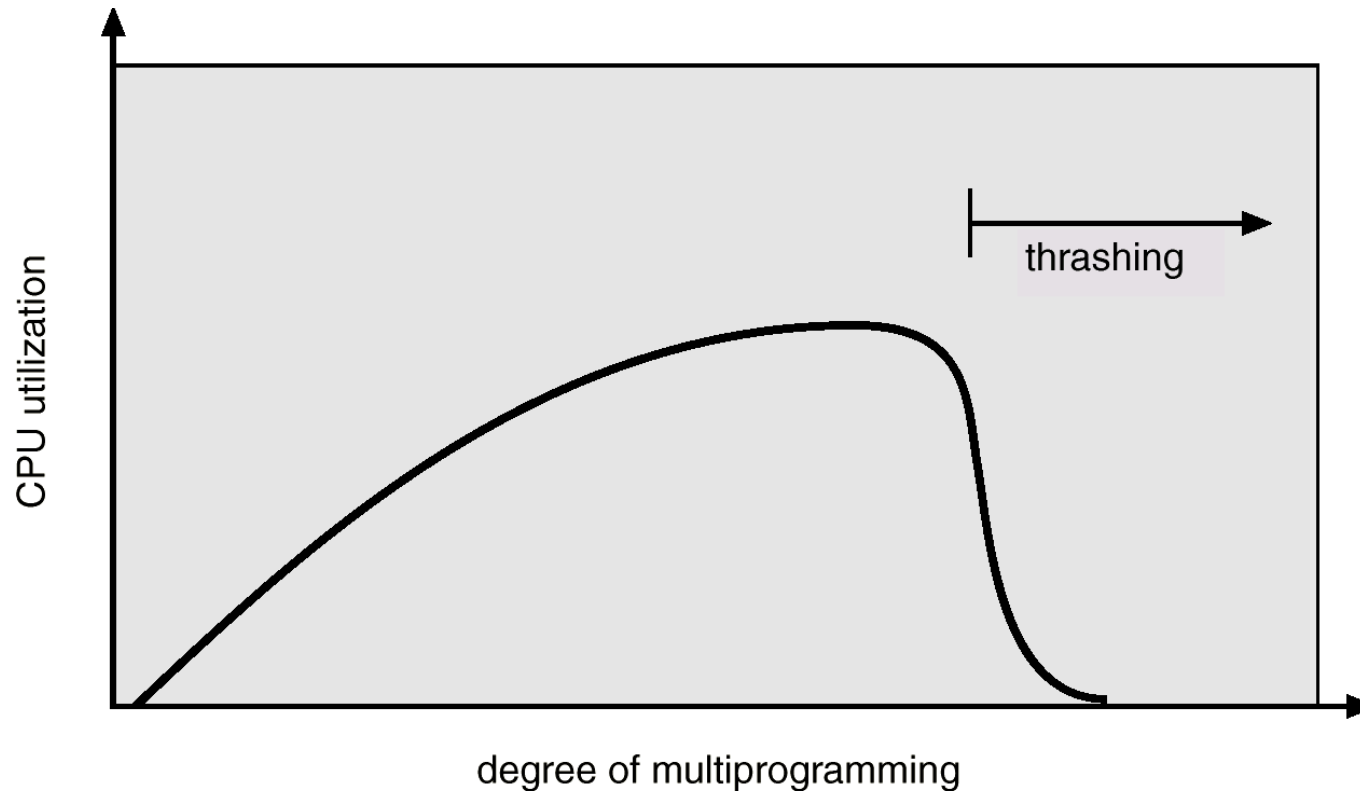
- Obserwuj częstość błędów stron.
 - Jeżeli zbyt duża, to przydziel dodatkowe ramki
 - Jeżeli zbyt mała, to zabierz ramki

Buforowanie stron

- Zastępowanie stron niekoniecznie musi być przeprowadzane w momencie wystąpienia błędu braku strony.
- Odzyskane strony są umieszczane na jednej z dwóch list.
 - Lista stron zmodyfikowanych
 - Lista stron niezmodyfikowanych – bufor stron (ang. page buffer)
- Strony z listy stron zmodyfikowanych są grupami zapisywane na dysk i przenoszone do listy stron niezmodyfikowanych stron
- W przypadku zapotrzebowania na nową ramkę przydzielana jest jedna ramka
- Z bufora stron.
- W przypadku wystąpienia błędu braku stron sprawdzamy, najpierw sprawdzamy czy ta strona jest na jednej z dwóch list.

Szamotanie (ang. trashing)

- Jeżeli liczba ramek jest zbyt mała liczba błędów braku strony jest bardzo duża. Procesy ciągle oczekują na sprowadzenie stron z dysku i na dysk.
 - Wykorzystanie procesora jest bardzo małe. System (wsadowy) może zdecydować o uruchomieniu dodatkowych procesów, co dodatkowo zmniejszy liczbę wolnych ramek i zwiększy szamotanie.

Pamięć wirtualna, a we-wy

- Proces P1 zgłasza żądanie odczytu z we-wy do bufora w swojej pamięci.
 - Czy strony, w których znajduje się bufor, są w pamięci? Jeżeli nie, to strony trzeba sprowadzić z dysku.
- Gdy P1 czeka na wykonanie odczytu, wykonuje się P2
- P2 zgłasza błąd strony.
- Problem: do zastąpienia może być wybrana strona P1, w której znajduje się bufor.
- Blokowanie (ang. locking) stron.
 - Strona zablokowana nie może być wybrana do zastąpienia.
 - Strony powinny pozostawać zablokowane przez stosunkowo krótki czas.

Optymalizacja kodu

- Array A[1024, 1024] of integer, $A[\text{wiersz}, \text{kolumna}]$
- Każdy wiersz (4KB) jest przechowany na jednej stronie
- Procesowi przydzielono jedną ramkę (4KB)

- Program 1 **for** $j := 1$ to 1024 **do**
 for $i := 1$ to 1024 **do**
 $A[i, j] := 0;$

1024 x 1024 błędów strony

- Program 2 **for** $i := 1$ to 1024 **do**
 for $j := 1$ to 1024 **do**
 $A[i, j] := 0;$

1024 błędy strony

- Należy preferować kod odwołujący się do komórek pamięci o kolejnych adresach. (również ze względu na optymalne wykorzystanie pamięci podręcznej i szyny procesora).